

STJEPAN VUKUŠIĆ: DA ŽIVOT NE POGAZIŠ

Riječko književno i naučno društvo, Rijeka 1973.

Stjepan Vukušić nije nepoznat čitalačkoj publici. Iako relativno mlad (rođen je godine 1931.), on je objavio niz proznih tekstova u različitim hrvatskim časopisima, a »Dometi« su mu 1970. izdali zbirku pripovijedaka »Burobran«. Dok nam se dosad Vukušić predstavio prvenstveno kao pripovjedač, knjižica »Da život ne pogaziš« sadrži pedesetak njegovih pjesničkih ostvarenja. Primih je u ruke sa znatiželjom, ali i nadom da Vukušić pjesnik neće iznevjeriti Vukušića prozaistu, to više što se već u zbirci »Burobran« nalazi nekoliko tekstova s izrazito lirskim obilježjima, a granicu između pojedinih lirskih rodova ionako je teško povući.

I doista. Vukušićev lirski talent otkriva se već u prvoj pjesmi »Seobe« i potvrđuje u čitavoj zbirci. Vukušić je pjesnik s izgrađenom, čvrstom fizionomijom. Njegove pripovijetke i pjesme, međutim, nisu djela za laku popodnevnu razonodu jer na nas prelazi teret težine i ljepote što zrači iz Vukušićeva doživljaja života i što nas ostavlja zamišljenima i pomalo zabrinutima, s uvjerenjem da život nije lagan, ali punoćom svojih manifestacija unosi u čovjeka neku tihu sreću da živi, pati i raduje se i neki osjećaj odgovornosti za tuđu sudbinu i probleme svojih bližnjih.

Mislim da je za Vukušića kao čovjeka značajna njegova pjesma »Oporuka puževa«, a u zgusnutosti njezina izraza otkriva se i jedna od bitnih značajki njegove poezije, primijećena već i kao bitno obilježje njegova pripovjedačkog djela:

*I u mojoj stazi iskri sunce
sva je zemlja ranjiva
gledaj svoje stope
da život ne pogaziš*

U tih nekoliko stihova pjesnik je dao svoju životnu filozofiju i svoj osobni životni moto: Put je svakoga živog bića obasjan suncem jednako, svima nam je od prirode dano jednako pravo na život. Poštujmo, dakle, taj čudesni dar prirode i pokušajmo prolaziti kroz život dajući i drugima da žive, budimo nesebični i obazrivi. Poruka je ove pjesme vrlo diskretna, no ona nas tvrdoglavo prati u čitavoj zbirci, ne samo zato što je pjesnik njezin zadnji stih izabrao za naslov zbirke, nego prvenstveno zbog toga što je u doživljavanju Vukušićeve poezije stalno nazočan dojam da je život čovjeka cvjetanje biljke začudene nad vlastitom ljepotom i prolaznošću i zaplašene da će njezin zvjezdani trenutak biti nasilno prekinut.

Vukušić je svoju malenu zbirku podijelio na pet dijelova dajući im naslove: »Mrtva zvona«, »Izrastanje«, »Didina«, »Na pragu svijeta« i »Obala sna«. Moglo bi se u prvi mah pomisliti da u svakoj od tih cjelina dominiraju određeni slični ili bliski motivi, ali pozornije promatranje otkrit će nešto drugo — u svakom krugu pjesama sa zajedničkim naslovom i zajedničku, da tako kažemo, atmosferu, neki jedinstveni doživljaj, neko jedinstveno raspoloženje. Ta se značajka otkriva i u metaforici i simbolici naslova, a tamo gdje tog sakrivanja u preneseno značenje nema, u naslovu »Didina« zalutali ikavizam kao da nas obasipa toplim, prisnim osjećajem nježnosti i ljubavi prema zavičaju.

Vukušićev zavičaj, omeđen morem i Velebitom, vrlo je konkretno opisan u njegovim pjesmama. One su izrasle svojom tematikom iz Vukušićeva vremena, iz jednoga povijesnog trenutka obilježenog umiranjem sela i tugom kratkotrajnih vraćanja intelektualaca na rodno tlo. Taj motiv povratka, tako često iskorišten u našoj književnosti, susrećemo i kod Vukušića ispunjen istom onom sjetom koju i Tadijanović svladava željom »vratiti se u zavičaj, u selo. U Rastušje«. Ali dok je kod Tadijanovića povratak u selo povratak među svoje najbliže, Vukušić se vraća »u kamena gorja«, za njega je raskid s rodnim krajem prvenstveno raskid s prirodom, koja ga impresionira svojom snagom, ljepotom i besmrtnošću. Kod njega nema sitnih detalja svakodnevnog života, nema realističkih slika čovjeka u dnevnom ritmu života, nema prave socijalne tematike iako se ona nazire u pozadini njegovih pjesama. U »Mrtvim zvonima« on je doduše toj socijalnoj problematici najbliži, ali ta je problematika samo pokretač osjećaja. Vukušićeve su pjesme zgusnuti doživljaji problema. Vukušić ne traga za uzrocima, ne traži krivce, ne daje rješenja, ne optužuje: on samo daje slike jednoga stanja kroz prizmu svog doživljaja. Uopće, u pristupu tematici Vukušić je vrlo intiman, veći je dio pjesama u prvom licu, pa i kad pjeva o čobančetu osjeća se u stihovima dio njegova vlastitog djetinjstva i osjećaj osamljenosti sanjarskog djeteta vezanog uz svoje stado daleko od ljudi.

Vukušićeva ljubav prema zavičaju obuhvaća i domovinu uopće i zanos zbog slobode, spremnost na žrtvu i borbe. On pjeva o ratu dajući uopćene, ali ipak stravične slike (Zamišljeni razgovor, Rijeka izgubljenih obala, Mrtva šuma) ratnih grozota koje su jednako teške u svim vremenima i među svim narodima. Čitajući pjesme s tematikom rata, dobivamo dojam da je taj rat uspomena iz djetinjstva obnavljana kroz priče otaca i djedova, iz kojih je pročišćena konkretnost tla i vremena, a ostao je samo čovjek uopće, zapanjen nad svojim patnjama i nad svojim mrtvacima.

Vukušić, međutim, doživljava život u njegovoj punoci, a život nije samo amiranje. Stoga Vukušić pjeva o nadi i mladosti, o otimanju i zdravlju, snazi i tjelesnoj ljubavi. Ljubavnom osjećaju posvećena je samo jedna pjesma, no u njoj je vrlo uspješno dan osjećaj tjelesne ljubavi doživljen u slici gole žene izložene suncu, okružene mirisom nekošenih livada i strasnim peludom što ga nosi vjetar.

Vukušić je pjesnik atmosfere. To je vrlo često atmosfera sumraka, i to sumraka jednoga konkretnog pejzaža, koji djeluje na čitaoca kao slika tamnih, sumornih boja što ispunjavaju dušu nekim nejasnim strahom. Smrt je u tim Vukušićevim sumornim ugođajima vrlo često nazočna u stvarima, u prirodi, u čovjeku: mrtva zvona, mrtvo gnijezdo, mrtva šuma, mrtva debila, mrtav san, mrtva brda. Teško je prodrijeti toliko u intimni svijet pjesnika

da se otkrije čak i ono što je zapretano na rubu podsvijesti ili što se svjesno skriva pred znatiželjnim okom. Možda stoga nema nikakvog smisla zabaviti se problemom izvora tih sumornih ugođaja pa bih samo uz put napomenula svoj vlastiti dojam: ubijanje među ljudima, umiranje rodnog zavičaja poslije rata i osjećaj samoće ponesen iz najranijeg djetinjstva — to su, izgleda, tri osnovna životna tereta pjesnikove psihe. On daje svoja raspoloženja zgusnutim jezikom i vrlo originalnim izborom riječi i slika, gdje postoji izvanredan sklad u upotrebi sintagmi i glagola: *crna kap se zgusnu ... i nijedna zora neće sinuti iz pijetlova kljuna ... u slijepa okna zapretano sunce ... a zvona mrtva nitko naći neće ... razbolje se vječna obala ... dolaze noći s mrtvim vremenom ... a mrtva debla rastočiše crvi ...* (potcrtala Z. D.).

No Vukušić nije pjesnik bolestan od tuge. Iako dobar dio njegovih pjesama odiše atmosferom nekog beznada i mrtvila, on ima snage izdići se, pobjeđivati samoga sebe i u nizu pjesama intimnih raspoloženja pokazati da može biti vedar i jak. Jedan ciklus njegovih pjesama u ovoj zbirci zove se Izrastanje. U njemu je sve podređeno jednom optimističnom ugođaju: kretanju, doseganju suprotne obale, spoznaji vlastite snage, pa takva raspoloženja otkrivaju i naslovi pjesama: »Izlazak«, »Izrastanje«, »Uznesenje«, »Opomena« ...

Iako je Vukušićeva lirika duboko osobna, u njoj se očituje i težnja za suzdržanošću, želja da nešto od pjesnikovih osjećaja ostane sakriveno samo za njega. Ta se Vukušićeva značajka vidi prvenstveno u metaforičnom i simboličnom izrazu, koji je funkcionalan i čist, ali koji katkada ostavlja čitatelju mogućnost doživljaja drugačijeg od onog pjesnikova.

Vukušićeva lirika ostavlja dojam da ju je napisao čovjek discipliniran u od njih imaju svega četiri do pet stihova, no slike i osjećaji u njima dani doimaju se živo i snažno. Ima u nekim od tih minijatura nježnosti i topline koja izvire iz jednostavnosti i ljubavi prema životu uopće:

*Koji to blagi vjetar
krilom polijeće
u dubini neba
nad zelenilom
umivenih cesta
(xxx)*

*Uvijek tu
o bilje strpljivo
tvoje čekanje
nebeske blagodarnosti
(Darijen)*

Vukušićeva lirika ostavlja dojam da ju je napisao čovjek discipliniran u osjećajima, diskretan u njihovu izražavanju. On je smireno tužan i suspregnuto veseo, njegova je pjesma rijetko krik, ali kod njega nema ni suza ni jadikovanja. Stoga se i nehotice čitatelju nameće zaključak da je u pjesmi Kvijetiv dao i dio svoje vlastite životne filozofije: težnja za prodiranjem u samoga sebe za potpunim duševnim mirom, što pripovijeda kvijetizam.

On gradi svoje pjesme na kontrastu i gradaciji. One su kompozicijski ujednačeno solidno razrađene, vrlo često imaju poantu kojoj nas pjesnik

vodi sigurno i jasno. Na tom putu ka poanti ili završnoj slici tamo gdje poante nema, pjesnik ne želi nikakvu jezičnu zapreku. On izbjegava interpunkciju i zaustavlja nas samo pred poantom ili pred onom slikom, onim raspoloženjem, onom misli koja je u pjesmi najjača:

*Mene što sam zakovan za tvrdu podlogu
mene
što sam isplio iz vode
i peo se glavom u nebo
mene pozemljara
čeka izginuće
ili gibanje u zračnom beskraju:
tragom ptica s krilikam bez umora*

(Uznesenje)

*Jakom glavom
i zvonkim prsima
krilit ću vijorne bure Dinarida
sa svježim snijegom u pramenju nade
klikat ću s orlom uz bride oštrine
ludeći pijan od tog zračnog vina:
čeka me Gora ko rođenog sina*

(potcrtala Z. D.)

(Zavičaj)

Sve je zanijekano

Sl. 184 — Slikovito podgorsko naselje Ja blanač; u pozadini vrhunci Velebita. Snimljeno oko 1935.

*u jednom živom trenu
i cvijeće je plakalo
dršćući u korijenju
a zemlja gorka
nemirna:
dolaze noći s mrtvim vremenom
i neće dozvati dan*

(potcrtala Z. D.)

U toj poanti pjesnik je okrenut budućnosti, pa bila ona u njegovim snovima lijepa ili ružna.

Inače, u njegovim pjesmama prevladava prezent, jer kao što rekoh, Vukušić je pjesnik sadašnjeg trenutka. U poanti, pak, vrlo je često dana slika budućeg trenutka. Bila ta slika sumorna ili vedra, sama činjenica da je čovjek u jednoj konkretnoj sadašnjosti okrenut budućnosti upozoruje da je Vukušić ipak pjesnik vjere i nade. Takva raspoloženja prevladavaju u ciklusu na kraju zbirke ('Obala sna'), u kojem Vukušić daje slike iz svojih snova, slike s pečatom optizizma, osjeća ljubavi prema zavičaju i domovini uopće, čiste poput dječjeg srca:

*Po vidiku svijetlih obala
evo dolazim
izbistrenih zjena i slobodna srca
negaženim stazama
u susret jasnom vjetru
i sva je domovina
kao prva ljubav i djedovska njiva*

(Na međi sna)

Sl. 185 — Lukovo senjsko, slikovito ribarsko naselje pod Velebitom. Snimljeno oko 1930.

Sl. 186 — Planinski sezonski stanovi u Mliništu iznad Prizne. Snimljeno 1971.

Stih je kod Vukušića raznolik po ritmičkoj shemi, uglavnom slobodan, nevezan, bez neke pravilnosti i čvrste ritamske strukture, jednom riječju — moderan. Rima mu je rijetka, a kad se javi, jednostavna je i neoriginalna (lede — prede, vina — sina, tuge — duge) ali ne narušuje opći sklad. Snaga je Vukušićeva stiha u smirenoj melodiji rečenice (Nadolaze šume s tugom stihija... Javorje lista sunčanu tišinu... Mrtva su ova brda suhih stvari... Kome da predam — ovu neizmjernu baštinu — što se plodi — s mutna prapočetka), u efektu ponavljanja stihova i glasova. A od tamnih školja — naviru talasi — nose mrtve vode — šumeć monotono — i jarbole njišu — i jarbole njišu... (potcrtala Z. D.). Nema na nebu zlata — mrtvi se oblaci lede — Storu ka zimomorka prelja — smrznuto nebo — prede...)

Malena zbirka »Da život ne pogaziš« otkriva talentiranog lirskog pjesnika. Vukušićeva je poezija prvenstveno poezija osjećaja i doživljaja, atmosfere i raspoloženja. Stoga od sklada zbirke odudaraju hladne pjesme »Podneblje« i (pjesma bez naslova) »Kamo krenuo?... One djeluju suviše uopćeno, suviše intelektualistički, suviše filozofirajuće, što inače nije Vukušićev običaj.

Krug Vukušićevih poetskih motiva uzak je, ali je jednoličan. U njima Vukušić je uspio spojiti općeljudske s nacionalnim i nacionalno s općeljudskim. Njegove pjesme nose biljeg domaćeg tla i značajke hrvatskog pjesnika intelektualca s raspoloženjima svjetskog čovjeka.

Zbirka »Da život ne pogaziš« odiše težnjom za maksimalnom funkcionalnošću riječi i stiha i ljubavlju prema ljepoti i bogatstvu hrvatskoga jezika.

ZLATA DEROSI